

10. Regulski J. Droga do samorządu. Od pierwszych koncepcji do inicjatywy Senatu (1981-1989) / Regulski J., Kulesza M. – K.: Wolters Kluwer business. Warszawa 2009. – s. 224.
11. Regulski J. Reformowanie państwa : moje doświadczenia / Regulski J. – K.: Wyższa Szkoła Administracji Publicznej, Szczecin, 2007. – s. 174
12. Regulski J. Samorząd III Rzeczypospolitej. Koncepcje i realizacja / Regulski J. – Warszawa: PWN S.A., 2000. – 456 c.
13. Romer P. Endogenolological change / Romer P. // Journal of Political Economy. – Vol. 98, no. 5, part II. - 1990. - s. 71-102.
14. Romer P. Increasing returns and long-run growth / Romer P. // Journal of Political Economy, vol. 94, no. 5. - 1986. - s. 1002 – 1037.
15. Samorząd w Polsce. Istota, formy, zadania / Grzelak M., Kmieciak R., Leoński Z. oraz inni] ; pod red. Wykretowicz S. – K.: Wyższa Szkoła Bankowa, Poznań, 2004. – c. 381.
16. Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8.03.1990 r., (Dz. U. 1990 Nr 16 poz. 95).
17. Ustawa o samorządzie powiatowym z 5 czerwca 1998 r. (Dz.U. 1998 Nr 91 poz. 578).
18. Ustawa o samorządzie województwa z 5 czerwca 1998 r. (Dz.U. 1998 Nr 91 poz. 576).
19. Ustawa o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa z dnia 24 lipca 1998 r., Dz. U. z dnia 28 lipca 1998 r.
20. Wojnicki J. Samorzady lokalne w Polsce i Europie / Wojnicki J. – K.: Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztor, Pultusk, 2008. – 237 c.
21. Zasady, programy i formy współpracy samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych: poradnik dla samorządów terytorialnych i organizacji pozarządowych / [Dutkiewicz D., Schimanek T., Wejman Z. oraz inni] ; pod red. D. Dutkiewicz i T. Schimanek. – K. : Wydawnictwo Punkt – Jacek Działczkowski, Warszawa. 1998. – c. 134.
22. Прозора Україна. Інформація для ЗМІ та НУО / [Братко М., Колісник О., Возний О., Газізова О. та ін.] ; під. ред. О. Газізової та П. Фенриха. – [1-ше вид.]. – К. : Wyższa Szkoła Administracji Lokalnej w Szczecinie, Szczecin, 2011.- 152 c.

УДК 351.811 (477)

В.В. Новіков,
кандидат юридичних наук, доцент,
декан юридичного факультету;
Л.А. Гачак-Величко,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін,
Львівський університет бізнесу та права

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

У статті розглядаються деякі питання правового виховання молоді, формування правової культури молодого покоління, впливу на правову свідомість молодшої людини.

Ключові слова: *правове виховання, правова культура, правосвідомість, правова поведінка, профілактика правопорушень.*

В статье рассматриваются некоторые вопросы правового воспитания молодежи, формирования правовой культуры молодого поколения, влияния на правовое сознание молодого человека.

Ключевые слова: *правовое воспитание, правовая культура, правосознание, правовое поведение, профилактика правонарушений.*

The article dealt with some issues of legal education of youth, the formation of legal culture of young generation, key elements in the legal consciousness of a young man.

Key words: *legal education, legal culture, legal consciousness, legal behavior, prevention of crime.*

Постановка проблеми. Процеси відродження української державності, політико-економічні зміни, що відбулися, торкнулися всіх сфер буття українського народу, призвели до значної переоцінки суспільних цінностей, їх переосмислення. Нова політико-економічна формація породжує й нові підходи до стосунків людини з державою. У сучасних умовах великого значення набуває проблема правового забезпечення процесу державного будівництва в Україні. Суспільна думка, зорієнтована на демократичні основи життя, виходить на рівень відповідального ставлення до прав і свобод громадян, створює необхідні умови для повноцінного

розвитку потенційних можливостей і творчих сил кожної людини. Ціннісна орієнтація суспільства знаходить своє відображення не лише у сфері політичних, моральних, економічних відносин, але й дедалі зміцнюється в системі правової діяльності держави.

Історичний досвід переконує в тому, що недостатній рівень розвитку правосвідомості може негативно позначитися навіть на найдосконалішому законодавстві. Дефекти правосвідомості – це не тільки протистояння духу і букви закону, законності й доцільності, але й більш глибокі деформації: заперечення правової системи, неповага до правоохоронних органів, недотримання конкретного закону і т. д. Усвідомлення ролі правових відносин у суспільстві дедалі посилює увагу науково-педагогічної громадськості до проблем правового виховання молоді й формування правової культури особистості. Адже процес правової освіти й виховання, на думку вчених, має суттєві резерви впливу на правосвідомість і поведінку кожної людини, відкриває ще недостатньо використані можливості залучення громадян до правових цінностей суспільства. Правове виховання особистості несе в собі широкі потенційні можливості збагачення правових знань, уявлень, понять і переконань, стимулює правову активність людини, її прагнення жити й працювати з розумінням честі, гідності та справедливості.

Формування правосвідомості в молоді повинно базуватися на поєднанні позитивного права із природним правом, на знаннях історії українського національного права, органічно поєднуватися із системою духовного й правового виховання. Це, у свою чергу, сприятиме досягненню основної мети виховання – формування розумного, сумлінного, порядного, духовно багатого, з високою національною й людською гідністю, громадянина.

У зв'язку із цим більш виразною стає потреба в правовому вихованні й підвищенні правової культури молоді – майбутнього української держави, у тому числі і з позицій профілактики й попередження правопорушень.

Профілактика правопорушень – це найгуманніший засіб підтримки в державі правопорядку, який, поряд із захистом суспільства від протиправних посягань, оберігає також нестійких громадян від подальшого морального падіння. Особливо ефективною є профілактика правопорушень серед молоді, оскільки кримінально-правові заходи мають обмежений характер і не завжди позитивно впливають на подальшу поведінку осіб, до яких вони застосовувалися.

На нашу думку, важливим засобом профілактики правопорушень серед молоді, формування її правової культури є правове виховання, складову частину якого становить правова освіта. Методологічне забезпечення такої важливої сфери життєдіяльності суспільства, як правова освіта покликано розробляти філософія та соціологія правової освіти.

Соціологія правової освіти визначає певні стандарти виховання людини в правовому полі, формує необхідні вимоги до правомірної поведінки членів суспільства, підвищує правову культуру. У свою чергу пояснити форми формування особистості молоді людини, її правового виховання допомагає філософія, яка, будучи формою суспільної свідомості, виробляє цілісний погляд на світ, місце й призначення людини у світі [2, с. 177].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані із правовим вихованням та формуванням правової культури молоді, є предметом уваги науковців, які працюють у галузі філософії, правознавства, соціології, психології та педагогіки. Відповідно до цього, існують різні підходи до пояснення явища правової культури. Вона може розглядатися: а) як досвід засвоєння правових цінностей суспільства; б) як духовно-практична властивість особистості; в) як основа професійної діяльності тощо. Досліджуючи ці питання, науковці виявили ряд важливих закономірностей, які стосуються ролі правової культури в розвитку способу життя окремої людини (Л. Машукова), формуванні політичних і моральних цінностей (Н. Кейзеров, Є. Лукашева). Визначенню основних завдань правової культури в сучасних умовах розбудови демократичного суспільства присвятили свої дослідження Є. Аграновська, М. Горшенєва, І. Іванніков, О. Костенко, Н. Плахотнюк, Д. Проков'єва, О. Скакун, В. Сальніков, В. Тацій, Є. Федика, В. Федорін та інші. Аналіз феномена правової культури дозволяє розрізнити двох основних носіїв правової культури – особу і суспільство. О. Скакун пише, що правова культура суспільства – це система правових цінностей (форм, норм, принципів і інститутів), накопичених і таких, що постійно розвиваються юридичною наукою, освітою й практикою з метою забезпечення якісного стану правового життя особи і суспільства [11, с. 191]. Для Н. Плахотнюка й Д. Проков'євої правова культура суспільства – це правові позиції та цінності населення, фактичний стан, рівень розвитку правової системи, сукупність правових знань, досвіду правотворчості та реалізації права, тобто всього того, що створило людство у правовій сфері [9, с. 233].

Виклад основного матеріалу. Правова культура особистості в найбільш узагальненому розумінні – це дотримання конкретною людиною усвідомленої нею існуючої системи права. Вона характеризує певний рівень знання права членами суспільства, їх поважне ставлення до права, престиж права в суспільстві, стан правової свідомості учасників суспільного життя [12, с. 5]. Подібне розуміння правової культури простежується і в працях радянської доби, хоча й за помітного впливу марксистсько-ленінської ідеології. Так, тоді соціалістична правова культура особистості розглядалася як заснована на марксистсько-ленінському світогляді теоретичні знання про правові приписи, переконаність у справедливості й доцільності правових вимог, що висуваються до особи, уміння й навички правильно використовувати в практичній діяльності правові засоби [4, с. 27]. Вищенаведене дозволяє стверджувати, що поняття правової культури є ширшим за поняття правосвідомості, яка теж становить неабиякий інтерес.

Проблема правосвідомості молоді була поставлена в 70-х роках ХХ століття радянськими науковцями. Цю тему досліджували А. Дольова, В. Каменська, М. Козюбра, Л. Корнієнко, Г. Маркова, В. Оксамитний, П. Рабінович, А. Ратінов та інші. Дослідження правосвідомості молоді, які були проведені в радянську добу, мали цілий ряд позитивних рис. Зокрема, це: 1) постановка проблеми й розробка методики дослідження правосвідомості молоді; 2) комплексність теоретичного і практичного дослідження правосвідомості молодих людей; 3) високий теоретичний рівень узагальнень щодо правосвідомості молоді; 4) розробка науково обґрунтованих рекомендацій з підвищення правосвідомості молодих людей. Поруч із позитивними рисами, як зазначають сучасні дослідники, погляди радянських науковців мали й ряд недоліків, зокрема: а) заідеологізованість досліджень правосвідомості молоді; б) відірваність досліджень правосвідомості молодих людей від світових наукових досягнень; в) домінування досліджень правосвідомості молодих правопорушників, а не правослухняних осіб; г) орієнтація більшої частини досліджень лише на когнітивну сферу за нехтування емоційними й оцінними аспектами проблеми [8, с. 14].

Для правосвідомості значної частини молоді характерне таке явище, як синкретичність негативного ставлення до вітчизняного законодавства та практики його застосування. Як наслідок, часто негативний досвід практики застосування вітчизняного законодавства проектується в молодих людей на негативне ставлення до законодавства як такого. У середовищі молодих людей спостерігається й такий цікавий парадокс: з одного боку, негативне ставлення до законодавства, а з другого – впевненість у тому, що „хороші закони” можуть вирішити всі існуючі економічні та соціальні проблеми [8, с. 16].

На становлення правосвідомості молоді людини впливають як внутрішні (психофізіологічні особливості людського організму, рівень професійної освіти), так і зовнішні фактори, а також діяльність різноманітних суб'єктів, які справляють вплив на молодь. Причому, як вірно зазначає О. Денисова, кількість зовнішніх факторів, що впливають на формування правової свідомості, визначається кількістю „суб'єктив-творців” правової свідомості [5, с. 22].

Вплив на правову свідомість молоді справляє робота органів державної влади та їх посадових осіб, що детермінують формування правової свідомості, здійснюючи правотворчу та правозастосовну діяльність як невід'ємну частину державної політики.

Освітні заклади є другою за масштабом діяльності групою суб'єктів, які „створять” правову свідомість. Основним етапом формування особистості є навчання в школі, вузі. Тому якість знань, цінностей, моральних норм, покладених в основу системи освіти, – проблема передусім політична. Формування правової свідомості індивіда повинно відбуватися за допомогою освітньої системи, діяльність якої має бути спрямована на засвоєння людиною позитивних духовних орієнтирів, моральних норм, виховання поваги до права, розвитку її волі. Науковці відмічають позитивні зрушення в цій сфері, зокрема вивчення в рамках шкільної програми дисциплін „Правознавство” й „Основи держави та права”, що дають підлітку загальне уявлення про право та його галузі, про права та обов'язки громадян, систему та компетенцію органів державної влади, та викладання у вузах юридичних дисциплін для студентів багатьох неюридичних спеціальностей [5, с. 23–24].

Першочергова роль у формуванні правової культури молоді належить правовому вихованню. У правовому вихованні встановлюється зв'язок між правом і правовим явищем. Це означає, що знання права необхідні для аналізу правового явища, звідки бере початок правове виховання. На цьому наголошувалось і в працях радянської доби. У першу чергу зупинимося на присутньому в багатьох наукових публікаціях того часу визначенні виховання як „цілеспрямованого впливу на особистість”, яке стало наслідком „зручного” тлумачення місця й ролі виховання у функціонуванні авторитарного суспільства. Так, під правовим вихованням, зокрема, розуміли „перетворення обумовленої об'єктивними потребами, інтересами й вираженої в праві загальнонародної волі в установку, що регулює як соціальну діяльність молодого покоління в цілому, так і індивідуальну діяльність і поведінку кожної молоді людини” [6, с. 11]. Яким же принципам відповідало дане визначення виховання? Очевидно, насамперед, воно відповідало духу часу, коли вся система освіти й виховання, починаючи з дошкільних установ, орієнтувалася в основному на формування ретельної і слухняної особистості. Практично виключалася можливість прояву її активності й ініціативи. Недостатньою була й фіксація сутнісних механізмів становлення й розвитку особистості. Радянські дослідники надавали процесу правового виховання великого значення, оскільки розглядали його як спосіб прищеплення панівної ідеології, „процес цілеспрямованого і систематичного впливу всієї політичної системи на молоду особистість, що є органічною частиною ідеологічного процесу розвинутого соціалізму” [6, с. 16].

Вилучення зі сфери виховання ряду моментів, органічно йому властивих (власної активності особистості, впливу на неї різного роду матеріальних і духовних факторів, не кажучи вже про можливості стихійних впливів), лише збільшило кризовий стан аналізованого процесу. По суті, існували виключно зовнішні зв'язки освіти з вихованням. Комплекс негативних моментів, що утворився в такий спосіб, призвів до того, що правове виховання виявилось відірваним від об'єктивно функціонуючого в суспільстві процесу формування й розвитку особистості і зводилось до мистецтва маніпулювання свідомістю й поведінкою практично вже сформованої особистості [1, с. 10].

Сучасні дослідники мету правового виховання молоді вбачають у формуванні належного рівня правової свідомості, правової культури; забезпеченні законслухняності, правомірної поведінки, соціально-правової активності молодих людей; вихованні всебічно й гармонійно розвиненої особистості; профілактиці причин, наслідків і явищ правового нігілізму серед молоді [7, с. 7]. Однак, з філософської точки зору, таке

визначення мети виховання містить неабиякі суперечності. Л.А. Аза із цього приводу зазначає: „Мета виховання відображає об'єктивні потреби, що складаються в результаті певних вимог суспільства, з'ясувавши які, можна сформулювати уявлення про відповідний тип особистості. Але виховуючи людину, надзвичайно адаптовану до реальних умов існування, можна в певній мірі пригальмувати її саморозвиток. У той же час виховання, орієнтоване в майбутнє, відірване від існуючої соціальності, може призвести до гострого конфлікту особистості з умовами її життєдіяльності – це, по-перше. А по-друге, орієнтуватись на найближче майбутнє, ігноруючи тенденції існуючої реальності, просто неможливо. У результаті виникає свого роду антиномічність цілей, що стоять перед вихованням” [1, с. 14]. Отже, виховання як процес впливу на свідомість неминує торкатися філософських проблем екзистенції молоді особистості. Тому актуальним залишається питання про межі такого впливу та можливості збереження саморозвитку особистості.

Слід визнати, що формування правомірної поведінки відбувається в результаті взаємодії особистості з іншими індивідами та спільнотами (включаючи державу) й осмислення отриманого досвіду. Тому фактори, які впливають на формування правомірної поведінки громадян, утворюють дві великі групи, які поділяють за напрямками впливу на свідомість: внутрішні, що становлять собою індивідуальні особливості інтелекту, та зовнішні, що полягають у діяльності суб'єктів – творців правової свідомості [5, с. 22]. Ці фактори можуть бути інституціоналізованими (спричиненими діяльністю держави в особі її органів, установ та організацій, що діють через право) та стихійними (думкою колективу, лідера, соціально-демографічної групи). Особливий інтерес у рамках нашого дослідження становлять інституціоналізовані фактори, що через право мають можливість свідомо впливати на правову свідомість. До таких факторів відносимо й діяльність навчальних закладів.

Ефективність засвоєння змісту, тобто правових знань, навичок і вмінь молоді, залежить від того, в якій формі був укладений зміст, які методи застосовувалися для того, щоб правові знання перетворились у їх переконання та мотиви правослухняної поведінки. Тут і постає питання про взаємозв'язок змісту правового виховання з формами його реалізації.

Існують різні підходи до визначення форм правового виховання та їх класифікації. Це пояснюється складністю й багатоаспектністю системи правового виховання, а також недостатньою науковою розробленістю даної проблеми. Науковцями встановлено, що форми правового виховання – це, насамперед, зовнішній вираз організаційної діяльності, за допомогою якої учасники правовиховного процесу забезпечують виховання позитивного ставлення до правових актів України та інших норм і сприяють формуванню належного рівня правової свідомості й правової культури, законслухняності, прищеплюють навички правомірної поведінки [7, с. 11]. Під формами правового виховання також розуміють способи зовнішнього існування й вираження його змісту. Вони виявляються, як правило, у вигляді конкретних заходів чи групи конкретних заходів із правового виховання [3, с. 17]. Деякі автори до форм правового виховання відносять правову агітацію, правову просвіту, індивідуально-виховну роботу, правову профілактику, ознайомлення з матеріалами з історії української та світової культури, які стосуються правової тематики; правове самовиховання [10, с. 135–136].

Висновки. Правове виховання молоді, підвищення рівня її правової культури вимагає, по-перше, виявлення й дослідження факторів, які позитивно та негативно впливають на формування її ставлення до права й правових явищ, по-друге, проведення роботи з посилення впливу на формування позитивних орієнтацій молоді й активізації боротьби з факторами, які мають негативний вплив на правосвідомість. При цьому потрібно не забувати, що повністю позбутися негативного ставлення до правових явищ неможливо, оскільки негативна оцінка молоддю правотворчості є такою, що відображає реальний стан речей і не може бути виправлена тільки за допомогою правового виховання. Для перебудови цього компонента правосвідомості потрібні глибинні зміни в економічному, політичному, духовному, правовому житті нашого народу.

Правовиховна робота з молоддю повинна враховувати особливості визначення мети правової освіти й виховання; установа атмосфери співробітництва між учасниками правовиховного процесу; рівень правової свідомості та правової культури молодих людей, їх освіченість, розвиненість, вихованість, зокрема правову, а також професійну, методичну, теоретико-практичну підготовку, педагогічну майстерність, особисті якості право-вихователів, наочність навчально-методичного матеріалу.

Використання в правовиховній роботі з молоддю прогресивних форм та методів правового виховання допоможе донести до її свідомості такі варіанти дій, які містяться в нормах і принципах Конституції й законах України, та в інших правових приписах, які закріплені в суспільній свідомості та схвалені нею.

Література:

1. Аза Л.А. *Воспитание как философско-социологическая проблема (методологический аспект)* / Л.А. Аза. – К. : Наук. думка, 1993. – 132 с.
2. Арэнд Г. *Становище людини* / Г. Арэнд ; пер. з англ. М. Зубрицької. – Львів, 1999. – 177 с.
3. Вербицкий Н.П. *Теоретические вопросы правового воспитания школьников : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 „Теория и история права и государства; история правовых учений”* / Н.П. Вербицкий. – М., 1987. – 25 с.
4. Демченко Т.Н. *Основные вопросы правового воспитания в социалистическом обществе : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук. : спец. 12.00.01 „Теория и история права и государства; история правовых учений”* / Т.Н. Демченко. – М., 1971. – 28 с.

5. Денисова О.С. Фактори, що впливають на формування правової свідомості / О.С. Денисова // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. ст. – Донецьк : Донец. ін-т внутр. справ при Донец. нац. ун-ті, 2002. – № 1. – С. 21–25.
6. Догадайло Ю.Р. Правовое воспитание молодежи в развитом социалистическом обществе : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 „Теория и история права и государства; история правовых учений” / Ю.Р. Догадайло. – М., 1975. – 22 с.
7. Легуша С.М. Сутність, функції і механізм правового виховання курсантів вищих навчальних закладів МВС України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 „Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень” / С.М. Легуша. – К., 2002. – 17 с.
8. Омельчук І.А. Особливості оціночного компонента правосвідомості молоді / І.А. Омельчук // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – Хмельницький, 2003. – № 2 (6). – С. 13–20.
9. Плахотнюк Н. До питання про правову культуру українського суспільства та особистості / Н. Плахотнюк, Д. Проков'єва // Право та культура: теорія і практика : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 15–16 травня 1997 р.) / за ред. Ю. Шемчушенка, В. Кампо, М. Поплавського. – К. : МП "Леся", 1997. – С. 233–234.
10. Правознавство : навч. посіб. / В.І. Бобир, С.Е. Демський, А.М. Колодій та ін. ; за ред. В.В. Копейчикова. – 2-ге вид., перероб. та допов. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 704 с.
11. Скакун О.Ф. Юридическая деонтология : учебник / О.Ф. Скакун. – Х. : Эспада, 2002. – 504 с.
12. Станік С. Динаміка правової культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 „Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень” / С. Станік. – Одеса, 1999. – 20 с.
13. Федик С. Правова культура та її різновиди (загальнотеоретична характеристика) / С. Федик // Право та культура: теорія і практика : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Київ 15–16 травня 1997 р.) / за ред. Ю. Шемчушенка, В. Кампо, М. Поплавського. – К. : МП "Леся", 1997. – С. 266–269.

УДК: 324

О.М.Шерман,
доктор політичних наук, доцент,
проректор з наукової роботи;
І.І.Каспрук,
кандидат історичних наук,
проректор з міжнародних зв'язків,
Львівський університет бізнесу та права

РОЛЬ СУСПІЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ У БОРОТБІ З ГЕНДЕРНИМ НАСИЛЬСТВОМ: ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД

Стаття присвячена аналізу ролі суспільних інститутів у боротьбі з гендерним насильством. Окреслено основні аспекти проблеми, охарактеризовані шляхи її вирішення з залученням закордонного досвіду.

Ключові слова: суспільні інститути, гендерне насильство, ЗМІ, масова свідомість, віртуальна комунікація.

Статья посвящена анализу роли общественных институтов в борьбе с гендерным насилием. Очерчены основные аспекты проблемы, охарактеризованы основные варианты ее решения с учетом зарубежного опыта.

Ключевые слова: общественные институты, гендерное насилие, СМИ, массовое сознание, виртуальная коммуникация.

Article is devoted the analysis of a role of public institutes in struggle against gender violence. The basic aspects of a problem are outlined, the basic variants of its decision taking into account foreign experience are characterised.

Keywords: public institutes, gender violence, mass-media, mass consciousness, virtual ommunications.